

Edwin Black, *Wojna przeciwko słabym. Eugenika i amerykańska kampania na rzecz stworzenia rasy panów*, przeł. Hanna Jankowska, wyd. Muza S.A., Warszawa 2004, ss 704.

Na przełomie XIX i XX wieku grupa amerykańskich naukowców, przy pomocy polityków i wielkiej finansjery, postanowiła wcielić w życie teorię eugeniki (z gr. dobrze urodzony). Wierzyli, że zasady które stosuje się przy udoskonalaniu ras zwierząt i uprawie roślin dadzą się zastosować w stosunku do ludzi, a efektem będzie człowiek idealny. Działania podjęte w tym kierunku miały oddźwięk w wielu krajach europejskich, szczególnie zaś w III Rzeszy. Książka Edwina Blacka *Wojna przeciwko słabym* podejmując ten temat na nowo uzmysławia, że nauka nie zawsze działa w służbie człowieka.

Narodziny eugeniki

Twórca eugeniki Francis Galton pod koniec XIX wieku sugerował, że każdy człowiek jest odbiciem cech jego przodków. Postulował, aby ludzie posiadający najlepsze cechy łączyli się ze sobą i rozmnażali dla dobra społeczeństwa. Teorię tę nazwano eugeniką pozytywną. Kilka lat później na pierwszy plan wysunęła się eugenika negatywna, mająca na celu w sposób inwazyjny wykluczyć ze społeczeństwa jednostki uznane za gorsze genetycznie i niepożądane. Działania podjęte w ramach „oczyszczania rasy” polegały między innymi na izolacji, przymusowej sterylizacji i kastracji, zakazie zawierania małżeństw, eutanazji. Miały one charakter wyraźnie rasistowski i ksenofobiczny. Ofiary rekrutowały się przede wszystkim spośród ubogich rezydentów slumsów (biedę uważano za przypadłość dziedziczną), imigrantów ze wschodniej i śródziemnomorskiej Europy, Murzynów, Indian, Żydów. Za osobników wadliwych, skazanych na usunięcie z łona idealnego społeczeństwa uznani zostali także upośledzeni umysłowo, wątłej budowy ciała, przestępcy (nawet zatrzymani za niepłacenie mandatów), głusi, niewidomi, epileptycy. *Nota bene* szef Eugenics Record Office H.H. Laughlin był chory właśnie na padaczkę. Kryteria stosowane przy kwalifikowaniu do „ludzkiego złomowiska” były niesolidne i oparte na pseudonaukowych spekulacjach. Testy na inteligencję mające na celu określenie stopnia sprawności (a raczej niepełnosprawności) umysłowej opierały się na znajomości amerykańskiej kultury masowej. Nieobeznani z nią imigranci czy farmerzy wypadali słabo i zaliczani byli jako genetycznie ułomni. Uznanie kogoś za „nie panującego nad nerwami” było wystarczającym powodem do sterylizacji.

Wspomniany Laughlin twierdził, że wyjątkowo wadliwi genetycznie są mieszkańcy Europy południowej i wschodniej, którzy masowo imigrując „zanie-

czyszczają” Stany Zjednoczone. 26 maja 1924 r. prezydent Calvin Coolidge podpisał bardzo restrykcyjną ustawę imigracyjną.

III Rzesza

Eliminacyjne elementy eugeniki zgadzały się z głoszonymi przez Hitlera tezami o wyższości rasy nordyckiej nad innymi rasami i prawie zachowania czystości krwi. Podjęte przez nazistów działania propagandowe miały za zadanie pseudonaukowe umotywowanie przeprowadzanej sterylizacji, eutanazji a w końcu totalnej eliminacji grup niepożądanych.

W ramach kultywowania rasy powołano do życia organizację Lebensborn. Jej celem była masowa produkcja czystych rasowo Niemców. W domach Lebensbornu dochodziło do zbliżeń pomiędzy wyselekcjowanymi partnerami. Po wspólnej nocy przyszli ojcowie wracali na front, matki pozostawały aż do rozwiązania, po porodzie dziecko (tzw. podarunek dla Führera) zostawało w ośrodku. Duże nadzieje pokładano także w hodowli idealnie aryjskich bliźniąt.

30 maja 1943 r. do Auschwitz-Birkenau przybył Josef Mengele. Jego zadaniem było prowadzenie badań antropologicznych, przede wszystkim na bliźniętach. Ludzkie „króliki doświadczalne” poddawane były makabrycznym eksperymentom w imię stworzenia doskonałej rasy panów. Pseudomedyczne badania polegały między innymi na pobieraniu od dzieci ogromnych ilości krwi i płynu mózgowo-rdzeniowego, wstrzykiwaniu krwi jednej pary bliźniąt innej, zarażaniu tyfusem i obserwowaniu rozwoju choroby, jednoczesnemu uśmiercaniu i przeprowadzaniu na zwłokach badań porównawczych. Mengele interesowali także ludzie z anomaliami genetycznymi: karły, cierpiący na gigantyzm, garbaci, z innymi widocznymi zmianami fizycznymi. Szkielety szczególnie interesujące miały się stać ozdobą berlińskiego muzeum antropologicznego. Dużą uwagę przywiązywał do badań nad kolorem oczu. Wylupione, spreparowane, umieszczone w szklanych słojach oczy wysyłał do Berlina. Odbiorcą była Karin Magnussen, która zajmowała się problematyką dziedziczenia koloru oczu. Oczy z Auschwitz przechowywała w swym domu jeszcze w 1990r. [Ernest Klee, 2001]

Wyniki eksperymentów oraz obserwacji Mengele skrzętnie notuje i przesyła do swej macierzystej placówki naukowej czyli Instytutu Antropologii, Teorii Ludzkiego Dziedziczenia i Eugeniki im. Cesarza Wilhelma kierowanego przez Otmara Verschuera.

Mengele umknął sprawiedliwości, ukrywając się w Ameryce Południowej. Verschuer po wojnie kontynuował karierę naukową, pracował w Instytucie Genetyki w Münster. Nigdy nie trafił przed oblicze sądu. Zawsze twierdził, że z Mengele nic go nie łączyło.

Mengele nie był jedynym mordercą w białym kitlu. Także w Auschwitz działał Karl Clauberg, ginekolog specjalizujący się w przeprowadzaniu bez znieczulenia sterylizacji żydowskich i cygańskich kobiet. W Buchenwaldzie eksperymentowano w celu uzyskania środków farmakologicznych zwalczających, między innymi, tyfus. Dachau to poligon doświadczeń o charakterze strategicznym, które pozwoliły na opracowanie najskuteczniejszej metody ogrzewania

pozwołyły na opracowanie najskuteczniejszej metody ogrzewania wyziębionego organizmu. Wszystkie te działania okupione były cierpieniem i śmiercią niewinnych.

Co dalej?

Niechlubna działalność nazistów przyczyniła się do śmierci eugeniki. Czy aby na pewno?

Dążenie do supremacji dobrze urodzonych widać już u Platona, który twierdzi, że członkowie klasy rządzącej powinni łączyć się w pary i prokreować na zasadzie – najsilniejsi i najdzielniejsi mężczyźni z najpiękniejszymi i najszlachetniejszymi kobietami. Charakterystyczne jest też łączenie pozytywnych cech charakteru z pięknem fizycznym. Czytamy o tym m.in. u Homera, a także u Arystotelesa, który charakteryzuje *ślusznie dumnego* jako mężczyznę pięknego fizycznie. Analogicznie, brzydota idzie w parze z lichością i niskim pochodzeniem. Widać to w opisie iliadowskiego wichrzyciela Tersytosa „O krzywych nogach. Na jedną nogę utykał. Ramiona miał przygarbione (...) spiczastą głowę u góry i rzadką wełnistą sierść na łysinie” [Homer, Iliada, 1986] Współczesna psychologia, zasadę przypisywania ludziom dobrze wyglądającym cech pozytywnych, nazywa zjawiskiem aureoli. Przeprowadzone badania wskazują na korelację pojęcia piękny z dobry, utalentowany, inteligentny. [Robert Cialdini, 2000]

Do połowy lat 70 -tych XX wieku przymusowej sterylizacji poddawano pacjentów szpitali psychiatrycznych w Szwecji. Podobnie rzecz się miała między innymi w Austrii, Belgii, Włoszech, Czechach. W tym ostatnim państwie dotyczyło to przede wszystkim Cyganek. W 1965 r. sterylizacja była warunkiem opuszczenia szpitala psychiatrycznego w wielu stanach Stanów Zjednoczonych.

Czy rodzi się nowa eugenika? Osiągnięcia inżynierii genetycznej pozwoliły na zdobycie szerszej wiedzy o chorobach genetycznych. Działania te przyczyniły się do zmniejszenia zagrożenia urodzeń dzieci z wadami genetycznymi, mukowiscydozą, zespołem Downa. Jest to niewątpliwy sukces. Czy jednak można pozwolić na nieograniczone manipulowanie genami w celu otrzymania zarodka o określonej płci, kolorze skóry i oczu?

Nie jest możliwe ani zasadne zatrzymać rozwoju nauki, w tym inżynierii genetycznej. Należy jednak pamiętać, aby nie dopuścić do sytuacji, kiedy człowiek ze względu na swą strukturę genetyczną będzie dyskryminowany, szykanowany lub eliminowany ze społeczeństwa.

Aleksandra Stachula
(Lublin)